

วิจัยสร้างสรรค์ : รำหิ่งห้อยอัมพวา

CREATIVE WORK: DANCE OF THE AMPHAWA FIREFLIES

ประจักษ์ ไม้เจริญ

Prachak Maicharoen

สาขาวิชานาฏศิลป์และการละคร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Bachelor of Arts Program Classical Dance and Drama Faculty of Humanities & Social Sciences Phranakhon Rajabhat

University, Bangkok, Thailand

Email: ple_warunyupa@hotmail.com

Received: 2019-07-19

Revised: 2019-10-16

Accepted: 2019-10-16

บทคัดย่อ

การวิจัยสร้างสรรค์ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาประวัติความเป็นมา สภาพปัญหาของหิ่งห้อยอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และสร้างสรรค์ผลงานการแสดงชุด รำหิ่งห้อยอัมพวา การวิจัยสร้างสรรค์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมาของหิ่งห้อยอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นสายพันธุ์น้ำกร่อย จะพบในช่วงตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – ตุลาคม อาศัยบริเวณ ริมคลองและเกาะอยู่ตามใบต้นลำพูหรือที่ขึ้นแฉะ ในช่วงที่เป็นตัวหนอนจะกินหอยฝาดเดียว ในช่วงโตเต็มวัยจะไม่กินอาหาร กินเพียงน้ำค้างที่เกาะอยู่ตามใบต้นลำพู ลักษณะของหิ่งห้อยตัวผู้และหิ่งห้อยตัวเมียจะต่างกันตรงที่ปล้องเรืองแสงและหนวด สภาพปัญหา พบว่า การทิ้งขยะ เศษอาหาร ของเสีย ลงสู่คลองทำให้น้ำเน่าเสียส่งผลให้สิ่งมีชีวิตจำพวกหอยฝาดเดียวซึ่งเป็นอาหารของหิ่งห้อยในวัยที่เป็นตัวอ่อนลดลงส่งผลให้หิ่งห้อย ไม่สามารถดำรงชีวิตได้ ปัญหาการลดลงของต้นลำพู เพราะปัจจุบันได้มีการใช้เรือยนต์วิ่งด้วยความเร็วทำให้น้ำกัดเซาะรากของต้นลำพู ทำให้รากไม่สามารถยึดเกาะผิวดินได้ และปัญหาของการใช้เรือยนต์ยังส่งผลกระทบต่อตัวอ่อนของหิ่งห้อยตามริมคลองลดจำนวนน้อยลง ปัญหาสภาพภูมิอากาศที่ร้อนขึ้นผิดปกติทำให้อุณหภูมิของหิ่งห้อยได้รับผลกระทบโดยตรง ปัญหาทั้งหมดนี้ส่งผลให้หิ่งห้อยในปัจจุบันลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก สร้างสรรค์การแสดงชุดรำหิ่งห้อย

อัมพวา ใช้วงดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้า มีบทขับเสภาและเนื้อร้อง ทำำได้ประดิษฐ์ทำำขึ้นมาใหม่ โดยใช้ทำำเลียนแบบกิริยา ทำำทางตามแบบธรรมชาติของตัวหิ่งห้อยมีทำำหลัก 10 แต่งหน้าแบบสวยงาม การทำำผสมรวมผสมสูงเพื่อที่จะสวมศิระชะของหิ่งห้อย การแต่งกายดัดแปลงมาจากลักษณะตัวของหิ่งห้อย ประกอบด้วย ชุดหิ่งห้อยตัวเมีย ชุดหิ่งห้อยตัวผู้

คำสำคัญ : หิ่งห้อยอัมพวา ตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ งานสร้างสรรค์

ABSTRACT

This research aims to study the history and the problems faced by fireflies in Amphawa District, as well as to create a performing art called “ance of the Amphawa Fireflies.” It is a qualitative research. The instruments used in collecting data are: observation form and interview form for focus group. The results are presented in descriptive statistics.

According to the results, fireflies in Amphawa district of Samut Songkhram are brackish fireflies. They can be seen from May to October on the bank of the canals, usually on the leaves of cork trees and marshes. When fully grown, these fireflies do not consume any other food except the dew on cork tree leaves. Males and females differ on the glowing abdomen and the antennae. As for the problems, it was found that littering and the throwing of food scraps and waste into the canals make the water become polluted. Consequently, the number of gastropods, food of the larvae, decreases. This has negative effects on the fireflies' cycle of life. Furthermore, the number of cork trees also decreases because motor boats rushing back and forth in the canals make the water spill on the roots of cork trees, making them unable to hold on to the soil surface. Motor boats also reduce the number of firefly larvae along the canals. In addition, global warming directly affects the cycle of life of the fireflies. All of these problems cause the number of Amphawa fireflies in the present time become greatly reduced. The creative work, Dance of the Amphawa Fireflies, include the use of five-instrument Piphat Ensemble, the recital of Thai verses, and the lyrics. The dance gestures are created by imitating the natural movement of the fireflies. There are 10 dance gestures in total. Performers wear beautiful make-up and tie their hair in order to put on the firefly headwear. The costume also reflects the body of firefly. Females and males have different costumes.

Keywords: Fireflies in Amphawa District, The Indicators of Agro Ecological, Creative Work

บทนำ

โลกเป็นดาวเคราะห์ดวงหนึ่งในระบบสุริยะจักรวาล เมื่อประมาณพันล้านปีมาแล้ว ได้มีสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ในบริเวณใต้พื้นผิวน้ำทะเล เป็นพืชที่เป็นอินทรีย์ขนาดเล็กมาก ใช้เวลายาวนานในการวิวัฒนาการ เพื่อมาเป็นพืชชนิดต่าง ๆ ต่อมา ก็ได้เกิดพืชเรียกว่า สาหร่ายเกิดขึ้นบนบก แล้วจากนั้นกระบวนการของการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต ก็พัฒนาตัวเองมาจนมีสัตว์ มีมนุษย์เกิดขึ้น จนมาเป็นสังคม ชุมชนอยู่ในปัจจุบัน (Chongkaewwatthana, 2002) นักวิทยาศาสตร์ได้สันนิษฐานการค้นพบสิ่งมีชีวิตจากการขุดซากดึกดำบรรพ์ และให้ทฤษฎีเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตที่แตกต่างกันแต่ละชนิดมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวตามสภาพภูมิอากาศ บางชนิดปรับตัวตามสภาพแวดล้อมเพื่อการอยู่รอด โดยสิ่งมีชีวิตที่มีการปรับตัวในด้านต่าง ๆ ได้ดี จะสามารถดำรงชีวิตและแพร่พันธุ์ต่อไปได้ นักวิทยาศาสตร์ได้จำแนกประเภทของสัตว์ เป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) สัตว์ที่มีกระดูกสันหลังคือสัตว์ที่มีโครงกระดูกภายในลำตัว เช่น สัตว์จำพวก ปลา งู ไก่ กระต่าย สุนัข แมว เป็นต้น 2) สัตว์ที่ไม่มีกระดูกสันหลังคือสัตว์ที่ไม่มีกระดูกภายในลำตัว ได้แก่ สัตว์ จำพวกแมลง และสัตว์น้ำ ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปะการัง ปลาหมึก เป็นต้น สำหรับมนุษย์แล้วสัตว์ได้ให้คุณประโยชน์ในด้านต่าง ๆ แก่มนุษย์มากมาย โดยส่วนใหญ่จะเป็นประโยชน์ทางอ้อมมากกว่าทางตรงอาทิเช่น มนุษย์ใช้แรงงานจากสัตว์เพื่อใช้ในการทำการเกษตร เช่น วัวควายใช้ไถนา ช้างใช้ลากซุง ลิงเก็บมะพร้าว ฯลฯ มูลของสัตว์จัดเป็นปุ๋ยธรรมชาติ ช่วยบำรุงดิน ทำให้ต้นไม้เจริญงอกงาม ในด้านการแพทย์

มนุษย์ใช้สัตว์ในการศึกษาวิจัยโครงสร้างระบบการทำงานของอวัยวะภายในร่างกาย สิ่งมีชีวิตผลิตวัคซีนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันโรค และยังกำจัดสัตว์นำโรค ในด้านการบริโภคและอุปโภค สัตว์ที่เป็นอาหารแก่มนุษย์ เช่น หมู วัว ควาย เป็ด ไก่ ปลา กุ้ง หอย ฯลฯ และหนังของสัตว์บางชนิดเราสามารถนำมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่มหรือเครื่องใช้ส่วนตัว เช่น กระเป๋า เข็มขัด ถุงมือ รองเท้า ทั้งนี้ในด้านเศรษฐกิจ มนุษย์ได้มีการนำอวัยวะต่าง ๆ ของสัตว์มาซื้อขายกัน เช่น หนังจระเข้ หนังงู ฯลฯ และในด้านความปลอดภัย เช่น สุนัขเฝ้าบ้าน ตระกูลจิ้งจอกเสือดาว (Moonsadaeng, 1997) ทั้งนี้ สัตว์ก็มีส่วนร่วมในการให้ประโยชน์แก่มนุษย์โดยการผสมเกสรดอกไม้ทำให้เกิดเป็นผล ใช้รับประทานและช่วยแพร่พันธุ์พืช เช่น ผีเสื้อ ผึ้ง ต่อ แตน เป็นต้น สัตว์มากมายหลายชนิดล้วนมีส่วนช่วยในการดำรงชีวิตวงจรห่วงโซ่อาหารไว้เป็นอย่างดี

สัตว์ที่มีจำนวนมากกว่าที่สุดในโลกและยังค้นพบชนิดใหม่อย่างต่อเนื่องคือสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง จำพวก “แมลง” ที่พบได้ทั้ง ใต้ดิน บนบก และในอากาศ แมลงจึงมีบทบาทสำคัญในธรรมชาติ ทั้งให้โทษและคุณประโยชน์แก่มนุษย์ แมลงที่ให้โทษนั้นมีอยู่มากมายที่พบเห็นกันง่ายก็ได้แก่พวกที่เป็นศัตรูของคนและสัตว์ เช่น ต่อ แตน มดตะนอย บึ้ง ที่ทำให้เกิดพืชต่อร่างกายโดยการกัดต่อยทิ้งน้ำพิษให้เกิดอาการเจ็บป่วย ตลอดจนทำลายปัจจัยที่จำเป็นต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่น ปลวก ทำลายบ้านที่อยู่อาศัย ตลอดจนวัสดุที่ใช้งาน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ มอดหรือตัวกินทำลายเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น และ

แมลงที่เป็นพาหะนำโรคมาสู่คน อาทิเช่น ยุง นำเชื้อมาลาเรีย ไข้เลือดออก แมลงวันนำโรค อหิวาต์ โรคท้องร่วง เป็นต้น ทั้งนี้ในคุณสมบัติของแมลง สามารถช่วยสร้างสีสันให้กับชีวิตประจำวันเป็นอย่างมากไม่ว่าจะเป็นการละเล่น ยอดนิยม อย่างการชนกวาง หรือเป็นต้นแบบ งานศิลปกรรมหลายแขนง เกิดจากแรงบันดาลใจ ในรูปร่าง สีสัน ลวดลายที่สวยงามของแมลง หลายชนิด เช่น ปีกผีเสื้อ และแมลงบางชนิด ยังให้เสียงเพลงขับกล่อม เช่น เสียงของจิ้งหรีด ตั๊กแตน และจักจั่น ผลผลิตจากแมลงนำมา ทำประโยชน์ในด้านการค้า ตัวอย่างเช่น ผ้าไหม เส้นไหม ได้มาจากผีเสื้อหนอนไหม ครั้งได้มาจาก แมลงครั้งซึ่งเป็นพลีหอยชนิดหนึ่ง น้ำผึ้ง ไขผึ้ง นมผึ้ง เกสรผึ้ง ได้จากผึ้ง เป็นต้น นอกจากนี้ แมลงยังมีคุณค่าทางอาหารไม่ด้อยไปกว่าเนื้อสัตว์ ชนิดอื่น ปัจจุบันมนุษย์นิยมรับประทานแมลง มากขึ้นและยังผลิตแมลงเพื่อใช้เป็นอาหารสัตว์ อีกด้วย แมลงยังช่วยบำรุงจิตใจของมนุษย์ เป็นเพื่อนของมนุษย์ในยามเหงา แมลงต่าง ๆ เช่น จิ้งหรีด จักจั่น เไรไร จึงได้ปรากฏในบทกวี โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ทั้งของไทยและของ ต่างประเทศบ่อย ๆ ทั้งนี้ ยังมีแมลงชนิดหนึ่ง ที่สามารถส่องแสงได้ในตัวเอง คือ หิ่งห้อย โดยในประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น มีการใช้ ประโยชน์หิ่งห้อยเป็นโคมไฟราคาถูกโดยจับ หิ่งห้อยใส่ตะเกียงเพื่อใช้อ่านหนังสือในเวลา กลางคืน หิ่งห้อยเป็นแมลงที่สามารถเป็นตัวชี้วัด ดัชนีคุณภาพน้ำและสิ่งแวดล้อม เนื่องจาก ตลอดวงจรชีวิตจะต้องอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้ แหล่งน้ำสะอาดและตามระบบนิเวศที่มีความ สมบูรณ์ เช่น บนพื้นป่า บนภูเขาสูง ลำธาร หรือ

ตามริมแม่น้ำ ลำคลองและป่าชายเลน ที่ยังไม่ประสบปัญหาด้านมลพิษมากนัก หิ่งห้อย จึงเป็นตัวที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ หรือ เสื่อมโทรมของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี (Lekhukul,2012) หิ่งห้อย เป็นแมลงชนิดเล็ก ๆ ที่มีแสงสว่างในตัวเอง และสามารถพบเห็นได้ตามบริเวณริมน้ำที่มีความ อุดมสมบูรณ์ทั่วโลก ซึ่งในเขตภาคกลางของ ประเทศไทย ก็จะพบแมลงชนิดนี้อยู่บริเวณริมน้ำ แม่งลอง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดมหาสารคาม และเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวนิยมมาชมแมลง ชนิดนี้ในประเทศไทย

ประเทศไทยตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชียมีลักษณะ ภูมิประเทศที่หลากหลายและสภาพภูมิอากาศ ที่แตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค จึงมีแมลง มากมายหลายชนิดดำรงอาศัยอยู่ เช่น ภาคเหนือ มีทั้งหมด 9 จังหวัด เป็นพื้นที่ภูเขาสูงสลับซับซ้อน สภาพภูมิอากาศของภาคเหนือจึงเป็นที่อยู่อาศัย ของแมลงชนิดหนึ่งที่ได้จัดได้ว่าเป็นแมลงอนุรักษ์ คือ ผีเสื้อนางพญาพม่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีทั้งหมด 20 จังหวัด ด้วยสภาพภูมิอากาศ เป็นแบบร้อนชื้นสลับร้อนแห้งแล้งจึงมีแมลง อนุรักษ์ชนิดหนึ่งที่อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก คือ ดั่งดินขอบทองแดง ภาคใต้ มีทั้งหมด 14 จังหวัด เป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรไทย-มาเลย์ ขนาดด้วย ทะเลทั้งสอง ทำให้มีฝนตกตลอดปี จึงเป็นที่อยู่ อาศัยของด้วงดินปีกแผ่น ซึ่งเป็นแมลงที่หาชม ได้ยากและพบได้ในเฉพาะภาคใต้เท่านั้นภาคกลาง มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีความอุดมสมบูรณ์ ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ มากที่สุดในประเทศ มีทั้งหมด 21 จังหวัด แต่ละ

จังหวัดมีแมลงมากมายหลากหลายชนิดอาศัยอยู่โดยรอบ มีแมลงชนิดหนึ่งที่สามารถส่องแสงได้ในตัวเอง อาศัยอยู่มากริมน้ำแม่กลอง บริเวณใต้ต้นลำพู เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั่วโลก มีชื่อเรียกแมลงชนิดนี้ว่า “หิ่งห้อย” หาชมได้ที่ภาคกลางในอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

จังหวัดสมุทรสงครามตั้งอยู่ในเขตภาคกลางมีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์เป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะ “อัมพวา” เป็นอำเภอที่มีเนื้อที่มากที่สุดในจังหวัดสมุทรสงคราม มีวิถีชุมชนแบบเรือนแถวริมน้ำดั้งเดิม ชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มี “ตลาดน้ำยามเย็น” เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ แห่งหนึ่งของภาคกลาง มีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ สวยงาม และคงคุณค่าวัฒนธรรมแบบท้องถิ่นของชุมชนริมคลองอัมพวา อาทิเช่น พิพิธภัณฑ์ของเก่าที่อนุรักษ์ของเก่าในสมัยก่อนไว้ให้คนรุ่นหลังได้ชม บ้านครูเอื้อ สุนทรสนาน ศิลปินแห่งชาติ และผู้ก่อตั้งวงดนตรีสุนทราภรณ์ และยังมีสถานที่ต่าง ๆ มากมายที่รำลึกถึงศิลปินบรมครูผู้มีถิ่นกำเนิดจากอัมพวา ในช่วงเวลาพลบค่ำ จะพบแมลงชนิดหนึ่งที่ส่องแสงยามค่ำคืน สร้างความสวยงามและเป็นที่น่าประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่พบเห็นเป็นอย่างมาก โดยแมลงชนิดนี้จะอาศัยอยู่บริเวณใต้ต้นลำพู มีชื่อว่า “หิ่งห้อย” จะกระพริบแสงเวลากลางคืน แสงที่กระพริบใช้สำหรับ สื่อสารกับเพศตรงข้าม ตัวผู้ใช้เกี่ยวพาราสีตัวเมีย ตัวเมียใช้ตอบรับการเกี่ยวของตัวผู้ โดยปกติแล้วหิ่งห้อยจะมีมากโดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – ตุลาคม ในช่วงเวลาที่เป็นช่วงแรมหรือคืนเดือนมืด เพราะเห็นแสงของหิ่งห้อยได้ชัดเจนกว่า

เวลาข้างขึ้น (Wangsai,2012) ในปัจจุบัน “หิ่งห้อย” กำลังจะมีจำนวนลดลงเป็นอย่างมาก เนื่องจากความเสื่อมโทรมของธรรมชาติที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งเกิดจากสภาพมลภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และความละเลยเพิกเฉยที่จะใส่ใจธรรมชาติของประชาชนและนักท่องเที่ยว ทำให้หิ่งห้อยลดจำนวนน้อยลงและกำลังจะสูญพันธุ์ไป ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์หิ่งห้อยให้คงอยู่ต่อไป จึงมีความสนใจที่จะสร้างสรรค์ผลงานการแสดงชุด “ระบำหิ่งห้อยอัมพวา” ในรูปแบบการแสดงเพราะการแสดงสามารถเข้าถึงประชาชนได้รวดเร็วและการแสดงจะเป็นส่วนหนึ่งในการประชาสัมพันธ์ได้อย่างดี อีกทั้งผู้วิจัยได้เรียนมาทางศาสตร์ด้านการแสดง ซึ่งได้วิเคราะห์แล้วว่า การแสดงชุดนี้จะสามารถนำพาให้ผู้ที่ได้ชมสามารถรักและเข้าใจถึงความสำคัญของหิ่งห้อยที่อำเภออัมพวาได้เป็นอย่างดี การแสดงชุดนี้จะสร้างสรรค์ขึ้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ การเคลื่อนไหวและอากัปกริยาของตัวหิ่งห้อยที่ส่องแสงสวยงามยามค่ำคืนชี้ให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของอัมพวา และยังเป็น การประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์พันธุ์หิ่งห้อยให้คงอยู่คู่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสาครสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหิ่งห้อย อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของหิ่งห้อย อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

3. เพื่อสร้างสรรค์การแสดงชุดระบำ
หึ่งห้อยอัมพวา

ขอบเขตการวิจัย

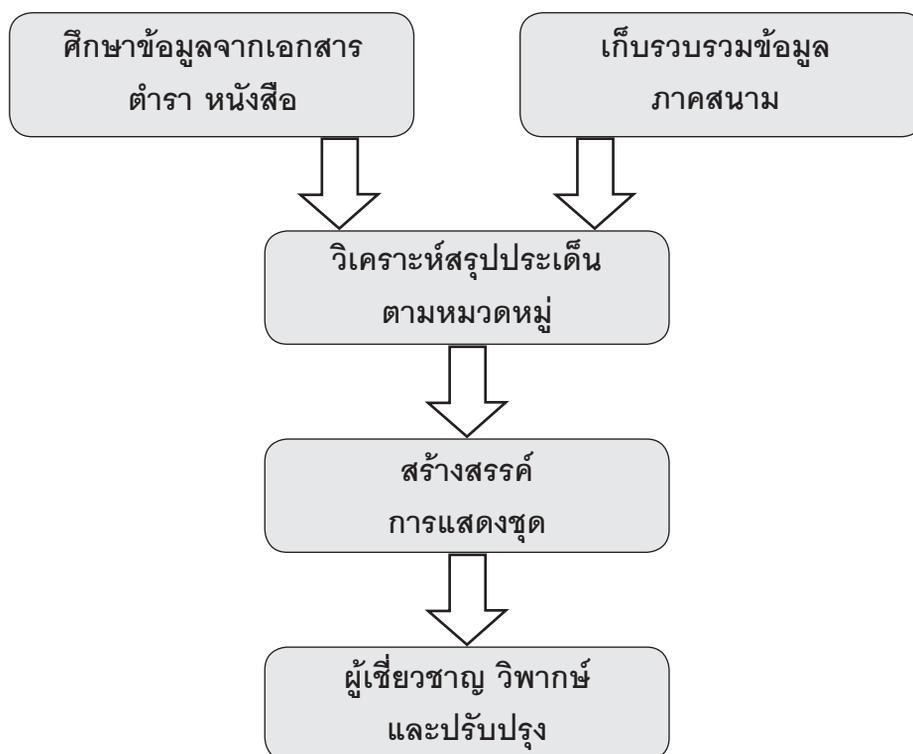
ด้านเนื้อหา งานวิจัยสร้างสรรค์ฉบับนี้
มุ่งศึกษาการนำเอาลักษณะของหึ่งห้อย ที่อำเภอ
อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มาประดิษฐ์เป็น
การแสดง ระบำหึ่งห้อยอัมพวา

วิธีวิจัย การวิจัยสร้างสรรค์ในครั้งนี้
ทางผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการ
เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือ

และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เก็บรวบรวมข้อมูล
ภาคสนามโดยการสำรวจ สัมภาษณ์สัมภาษณ์
ผู้ทรงคุณวุฒิการสนทนากลุ่มและได้ศึกษา
ลักษณะท่าทางของหึ่งห้อยที่ อำเภออัมพวา
จังหวัดสมุทรสงคราม แล้วนำข้อมูลทั้งหมด
ที่ได้มาทำการวิเคราะห์

ด้านพื้นที่ ในการศึกษาวิจัยสร้างสรรค์
เรื่องหึ่งห้อยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยโดยเลือก
พื้นที่ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัด
สมุทรสงคราม เนื่องจากมีหึ่งห้อยอยู่และเป็น
แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในการมาชมหึ่งห้อย

กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ด้านประชากรกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับหิ้งห้อย โดยแบ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางในแต่ละด้านที่เกี่ยวข้อง การสร้างสรรค์ผลงานการแสดงชุดระบำหิ้งห้อย อัมพวา และนักท่องเที่ยวและผู้อยู่อาศัยที่อำเภออัมพวาจังหวัดสมุทรสงคราม

กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้คัดเลือกมาแบบเจาะจงโดยกำหนดศึกษาหิ้งห้อย จำนวนกลุ่มตัวอย่างการศึกษารวมทั้งสิ้น 12 คน ซึ่งแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องของหิ้งห้อย 5 คน

ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีและทำนองเพลง 2 คน

ผู้เชี่ยวชาญด้านท่ารำของระบำหิ้งห้อย อัมพวา 3 คน

ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องแต่งกายของระบำระบำหิ้งห้อยอัมพวา 1 คน

ผู้เชี่ยวชาญด้านการแต่งหน้าของระบำหิ้งห้อยอัมพวา 1 คน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไปจำนวน 35 คน จากในจังหวัดสมุทรสงครามด้วยการสุ่มแบบเจาะจงได้แก่ นักท่องเที่ยว แม่ค้าพ่อค้า โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้ดังต่อไปนี้

นักท่องเที่ยวจำนวน 25 คน

ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ที่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยเรื่องผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้

แบบสัมภาษณ์ใช้แบบไม่มีโครงสร้าง

มีประเด็นคำถามอย่างละเอียดเกี่ยวกับหิ้งห้อย อำเภอ อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

การบันทึกข้อมูลผู้ศึกษาได้ใช้เครื่องบันทึกเสียงขณะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

การสนทนากลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยสร้างสรรค์ระบำหิ้งห้อย อัมพวา ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ในครั้งนี้คณะผู้ศึกษาวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองโดยเดินทางไปตลาดน้ำและคลองอัมพวา ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และได้นำข้อมูลที่ได้มาแยกแยะวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาแล้วนำมาเสนอในเชิงคุณภาพซึ่งมีวิธีการเก็บข้อมูลดังต่อไปนี้

การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากอินเทอร์เน็ต เป็นการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องพื้นฐานของหิ้งห้อย ซึ่งได้แก่ ถิ่นที่อยู่อาศัย ลักษณะของหิ้งห้อย และช่วงระยะเวลาในการแปลงแสง

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม เป็นข้อมูลที่รวบรวมข้อมูลที่รวบรวมได้จากตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยการสัมภาษณ์ในเชิงลึกซึ่งมีการรวมกลุ่มสนทนาโดยทางผู้วิจัยได้ทำตามลำดับขั้นตอนดังนี้

การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น โดยการขอความร่วมมือจากประชาชน ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

การสัมภาษณ์เชิงลึก การวิจัยในครั้งนี้ทางผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มผู้รู้โดยการสอบถามจากบุคคลที่มีความเกี่ยวข้อง โดยทางผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ แล้วนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาวิเคราะห์ต่อไป

การจัดกระทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดกระทำข้อมูล ในการจัดกระทำข้อมูลทางคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการนำข้อมูลที่ได้จาก นายปรีชา แซ่เตียว เจ้าของท่าเรืออัมพวา และมีบ้านเรือนปลูกอยู่ริมคลองอัมพวา แล้วจึงรวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ และข้อมูลภาคสนาม โดยแยกตามความมุ่งหมายของการวิจัยแล้วนำมาจัดกระทำดังต่อไปนี้

นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จาก เอกสาร หนังสือ รวมไปถึงสื่อและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ มาศึกษาอย่างละเอียดพร้อมกับจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์และความมุ่งหมายของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้

นำข้อมูลจากภาคสนามที่เก็บรวบรวมได้จากการสำรวจ การสนทนากลุ่มการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้จัดบันทึกไว้มาถอดความ แล้วนำมาแยกประเภทตามที่ได้จัดหมวดหมู่ และสรุปประเด็นสำคัญตามประเด็นที่ได้ศึกษาวิจัยไว้

สร้างสรรค์การแสดงชุดระบำหิ่งห้อยอัมพวา ตามองค์ประกอบต่าง ๆ จนสมบูรณ์ จากนั้นให้ผู้เชี่ยวชาญได้วิพากษ์

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการวิเคราะห์เชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยประมวลข้อมูลจากการเตรียมเนื้อหาให้ครบถ้วนตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่ต้องการศึกษา เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตพฤติกรรมของหิ่งห้อยอย่างครบถ้วน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสรุปเรียบเรียงเป็นเอกสารข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูลได้ โดยเน้นถึงความถูกต้องชัดเจนและตรงจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้

1. ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล ประวัติความเป็นมาของหิ่งห้อย อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า หิ่งห้อยที่อาศัยอยู่ริมคลองอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีลำตัวยาวตั้งแต่ 4 - 25 มิลลิเมตร มีแสงกระพริบที่บริเวณปล้องสุดท้าย ปีกของหิ่งห้อยมีลักษณะปีกไม่แข็ง มีสีดำตรงส่วนกลาง ส่วนขอบจะเป็นสีเหลืองทั้งสองข้าง ปีกจะมี 2 ชั้น หัวของหิ่งห้อยมีลักษณะเป็นวงรี มีสีเหลืองปนน้ำตาล มีขนาด 2 ข้าง สีดำ หัวมีสีเหลืองปนน้ำตาล ลำตัวมีลักษณะเป็นปล้อง หน้าอกของหิ่งห้อยจะอยู่ปล้องบนสุด ปล้องสุดท้ายสามารถแปลงแสงได้ ขาของหิ่งห้อย มีลักษณะเป็น 3 ข้อย มี 6 ขา ปลายของหิ่งห้อยจะมีเมือกเหนียว ๆ เพราะเป็นที่เอาไว้ยึดเกาะใบลำพู จะพบหิ่งห้อยได้มากในช่วงฤดูร้อนและฤดูฝน หิ่งห้อยจะอาศัยอยู่ที่ต้นลำพู

2. ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัญหาของหิงห้อย อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงครามพบว่า สภาพปัญหาของหิงห้อยอัมพวา ที่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ในบริเวณริมคลองอัมพวา ได้มีการทิ้งเศษอาหารลงสู่คลองอัมพวา ทำให้เกิดน้ำเน่าเสียและยังทำลายภูมิทัศน์ริมคลองอัมพวา จึงส่งผลให้สิ่งมีชีวิต จำพวกหอยฝาเดียวซึ่งเป็นอาหารของหิงห้อยในวัยที่เป็นตัวอ่อนลดลง ส่งผลให้หิงห้อยไม่สามารถดำรงชีวิตได้ ปัญหาการลดลงของต้นลำพู เนื่องจากต้นลำพูเป็นตัวชี้วัดถึงคุณภาพของระบบนิเวศและยังเป็นที่อยู่อาศัยของหิงห้อยในปัจจุบันได้มีการใช้เรือยนต์วิ่งด้วยความเร็วทำให้น้ำกัดเซาะรากของต้นลำพูทำให้ไม่ยืนต้นชนิดนี้ไม่สามารถยึดเกาะผิวดินได้ และปัญหาของการใช้เรือยนต์ยังส่งผลกระทบต่อให้ตัวอ่อนของหิงห้อยตามริมคลองลดจำนวนน้อยลง ปัญหาสภาพภูมิอากาศที่ร้อนขึ้นผิดปกติ

ทำให้วงจรชีวิตของหิงห้อยได้รับผลกระทบโดยตรงปัญหาทั้งหมดนี้ส่งผลให้หิงห้อยในปัจจุบันลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สร้างสรรค์การแสดงชุดระบำหิงห้อยอัมพวา พบว่าการแสดงระบำหิงห้อยอัมพวา ประกอบด้วยดนตรีมีบทขับเสภา เนื้อร้องและทำนองเพลงซึ่งได้ประพันธ์ดนตรีขึ้นมาใหม่ แต่งเนื้อร้องโดยผู้วิจัยและทำนองเพลงโดยอาจารย์อานนท์ กาญจนโพธิ์ ผู้เชี่ยวชาญ ทางด้านดนตรีไทย โดยให้ชื่อเพลงชื่อว่า เพลงหิงห้อย และเพลงเร็วเพลง ลำพู ทำรำหลัก มีจำนวน 10 ท่าและมีท่าเชื่อมประกอบ เครื่องแต่งกายเลียนแบบตัวของหิงห้อยมีการสวมเสื้อแขนสั้น กางเกงสามส่วน สวมหัวเป็นแบบหัวของตัวหิงห้อยมีปีกและหาง มีแสงไฟ การแต่งหน้าแบบสวยงาม เนื้อเพลงระบำหิงห้อยอัมพวา

บทขับเสภา

อัมพวาถิ่นเก่าแสนงามด
หมู่แมลงหึ่งห้อยงามนามระบิล

งามหมดจดอุทยานผสวนศิลป์
ทั่วทุกถิ่นอัมพวาน่าชมเอย

ทำนองเพลงหึ่งห้อย

แสงวิบวับระยิบระยับประดับแสง
ริมลำน้ำแม่กลองเมืองอัมพวา
เกาะกิ่งก้านลำพูอยู่ทุกแห่ง
ทองพรายแพรวงามทั่วพื้นปฐพี

หมู่แมลงหึ่งห้อยกลางเวหา
เด่นสง่างามจับตายามราตรี
เจ้าส่องแสงแพรวพราวดั่งแสงศรี
หึ่งห้อยมีประโยชน์นับอนันต์

ทำนองเพลงลำพู

ภาพที่ 1 การแสดงชุดระบำหึ่งห้อยอัมพวา

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยผลงานสร้างสรรค์ชุดระบำหึ่งห้อยอัมพวา ผลของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ตามความมุ่งหมายของการวิจัยนำไปสู่การอภิปรายผล พบว่า

หึ่งห้อยอัมพวา อาศัยอยู่ริมคลอง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีลำตัวยาวตั้งแต่ 4-25 มิลลิเมตร แสงกระพริบถี่บริเวณปล้องท้ายปีกไม่แข็งมีสีดำปีกจะมี 2 ชั้น หัวของหึ่งห้อย

มีลักษณะเป็นวงรี มีตาโตสีดำและปาก หน้าอกของหึ่งห้อยจะอยู่ปล้องบนสุด ปล้องสุดท้ายเป็นส่วนที่สามารถเปล่งแสงได้ ส่วนปลายสุดท้ายจะมีลักษณะเล็กสุดและสีเหลือง ขาของหึ่งห้อยมีลักษณะเป็น 3 ข้อ มี 6 ขา ปลายขาของหึ่งห้อยจะเป็นเหนียว ๆ เพราะเป็นที่เอาไว้ยึดเกาะต้นไม้ลำพู และจะพบหึ่งห้อยได้มากในช่วงตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – ตุลาคม สอดคล้องกับความคิดของลุงปรีชา แซ่เตียว ชาวบ้านริมน้ำคลองอัมพวา

(2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวถึงวงจรชีวิตของ หิ่งห้อยว่า “ในช่วงที่เป็นตัวหนอนจะกินหอย ฝาเดียว แต่ในช่วงโตเต็มวัยจะไม่กินอาหาร กินเพียงน้ำค้างที่เกาะอยู่ตามใบลำพูเท่านั้นและ จะมีชีวิตได้เพียง 1 เดือนเท่านั้น ในช่วงตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม – ตุลาคม จะมีหิ่งห้อยมากที่สุด” ในบริเวณริมคลองอัมพวา ได้มีการทิ้งเศษอาหาร ลงสู่คลองอัมพวา ทำให้เกิดน้ำเน่าเสียและ ยังทำลายภูมิทัศน์ริมคลองอัมพวา จึงส่งผลให้ สิ่งมีชีวิต จำพวกหอยฝาเดียวซึ่งเป็นอาหาร ของหิ่งห้อยในวัยที่เป็นตัวอ่อนลดลง ส่งผลให้ หิ่งห้อยไม่สามารถดำรงชีวิตได้ ปัญหาการลดลง ของต้นลำพู เนื่องจากต้นลำพูเป็นตัวชีวิตถึง คุณภาพของระบบนิเวศและยังเป็นที่อยู่อาศัย ของหิ่งห้อยในปัจจุบันได้มีการใช้เรือยนต์วิ่งด้วยความเร็วทำให้น้ำกัดเซาะรากของต้นลำพูทำให้ ไม่ยืนต้นชนิดนี้ไม่สามารถยึดเกาะผิวดินได้ และ ปัญหาของการใช้เรือยนต์ยังส่งผลกระทบต่อ ตัวอ่อนของหิ่งห้อยตามริมคลองลดจำนวน น้อยลง ปัญหาสภาพภูมิอากาศที่ร้อนขึ้นผิดปกติ ทำให้วงจรชีวิตของหิ่งห้อยได้รับผลกระทบ โดยตรงปัญหาทั้งหมดนี้ส่งผลให้หิ่งห้อยใน ปัจจุบันลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก สอดคล้องกับ ความคิดของลุงปรีชา แซ่เตียว ชาวบ้านริมน้ำ คลองอัมพวา (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าว ในปัจจุบันด้วยสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ หิ่งห้อยมีปริมาณลดลงแต่ยังมีให้ชมอยู่ ในช่วง เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม การแสดงชุด ระบายหิ่งห้อยอัมพวา เป็นการสร้างสรรค์ผลงาน ชุดการแสดงนาฏศิลป์ที่กำหนดแนวคิดเกี่ยวข้องกับเกี่ยวกับการรณรงค์ให้ผู้ชมการแสดงร่วมกัน อนุรักษ์หิ่งห้อย อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งการสร้างสรรคการแสดงชุด ระบายหิ่งห้อยอัมพวา สอดคล้องกับการสรุปผลวิจัย เรื่อง ท่าพอนพื้นบ้านอีสานที่ (Kamjaroen,1983) กล่าวว่า การพอนรำที่ปรับปรุงขึ้น คือการแสดง ที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ โดยคำนึงถึงความเหมาะสม ของการนำไปใช้ ซึ่งแนวทางมาจากสภาพความเป็นอยู่ของคนพื้นถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ในแต่ละท้องถิ่น การสร้างสรรค์ผลงานการแสดง ระบายหิ่งห้อยอัมพวา โดยนำหลักทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทฤษฎีนาฏยประดิษฐ์มาใช้ในการประดิษฐ์ ท่ารำ สอดคล้องกับ (Wiroonrak, 2000) ได้ให้ คำนิยามเกี่ยวกับ นาฏยประดิษฐ์ ไว้ว่า การคิด การออกแบบ และการสร้างสรรค์แนวคิด รูปแบบ ที่แสดงโดยผู้แสดงคนเดียวหรือหลายคน ทั้งนี้ รวมถึง การปรับปรุงผลงานในอดีตคิดใหม่ ทำใหม่ เป็นการทำงานที่ครอบคลุม ปรัชญา เนื้อหา ความหมาย ท่ารำ การแปลแถว การตั้งขุ่ม การแสดงเดี่ยว การแสดงหมู่ การกำหนดดนตรี เพลง เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง ทำให้นาฏศิลป์ชุดหนึ่งสมบูรณ์ตามที่ตั้งใจไว้ การแปลแถว หรือที่เรียกว่า เอกภาพ สอดคล้อง กับนายพีรพงศ์ เสนไสย กล่าวไว้ว่า เป็นการ วางตำแหน่งของผู้แสดงในลักษณะเป็นกลุ่ม เพื่อบ่งบอกความสามัคคี ท่าของผู้แสดงอาจทำ ท่าที่เหมือนกันหรือต่างกันได้ แถวการแสดง ของชุด ระบายหิ่งห้อยอัมพวา ได้แก่ แถววีหยา แถวคู่ แถวหน้ากระดาน แถวสับหว่าง แถวตอกลี สอดคล้องกับการสรุปผลวิจัยเรื่อง ท่าพอน พื้นบ้านอีสานที่ (Kamjaroen,1983) กล่าวว่า การพอนรำที่ปรับปรุงขึ้น คือการแสดงที่ประดิษฐ์ ขึ้นมาใหม่ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของ การนำไปใช้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์กรและหน่วยงานทางการศึกษา ได้แก่ สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ วัฒนธรรมจังหวัด และสถานศึกษา สามารถนำผลการวิจัยสร้างสรรค์ชุดระบำหึ่งห้อยอัมพวา ไปใช้ประโยชน์ได้ดังนี้

1. องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ได้รับการสืบค้นและรวบรวมเป็นครั้งแรก ในลักษณะผลงานวิชาการที่เป็นมาตรฐาน สามารถเผยแพร่ให้แก่ผู้ที่สนใจ นิสิต นักศึกษา นักวิชาการ นำความรู้ไปใช้ในการอ้างอิงเชิงวิชาการ

2. ระบำหึ่งห้อยอัมพวา เป็นผลงานวิจัยสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ที่สมบูรณ์แบบสามารถนำไปถ่ายทอดให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และห่วงแหนไปสู่การอนุรักษ์ที่ยั่งยืน

3. นักวิชาการด้านการศึกษารวมไปถึง ผู้เกี่ยวข้องได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการแสดง ระบำหึ่งห้อยอัมพวา และสามารถให้การส่งเสริม สนับสนุนได้มากยิ่งขึ้น

4. การจัดการแสดง ระบำหึ่งห้อยอัมพวา เพื่อให้สังคมได้ตระหนักถึงคุณค่าในศาสตร์ทางด้านนาฏศิลป์และส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ เพื่อสืบสานด้านนาฏศิลป์ต่อไป

5. ผลจากการวิจัยสร้างสรรค์ในครั้งนี้ ทำให้การแสดงระบำหึ่งห้อยอัมพวา เป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดทางวิชาการทางด้านนาฏศิลป์

6. ผลจากการวิจัยสร้างสรรค์ในครั้งนี้ สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอ อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

7. ผลจากการวิจัยสร้างสรรค์ในครั้งนี้ สามารถจัดทำสื่อ วีดิทัศน์ ออกเผยแพร่สู่สถานศึกษาได้ทั่วประเทศ

.....

REFERENCES

- Kamjaroen, A. (1983). **Aesthetics and dance**. Bangkok: Odeon Store.
- Lekhaku,K. (2012). **A Book on Mae-Klong, Samut Songkhram**. Chulalongkorn University Book Center. Bangkok.
- Chongkaewwatthana,S. (2002). **Solar System (Article)**. Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University.
- Moonsadaeng, S. (1997). **Teaching Materials for Living Things for Existence**. Srinakharinwirot University.
- Wiroonrak, S. (2000). **Performing Arts Perspectives**. Lon Hongphapsuwan Publisher. Bangkok.
- Wangsai, Y. (2012). **Amphawa: The Returning River (Article)**. Chulalongkorn University Book Center. Bangkok.